

Národní ústav pro vzdělávání, školské poradenské zařízení
a zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků
Weilova 1271/6, 102 00 Praha 10 – Hostivař
+420 274 022 111, email@nuv.cz, www.nuv.cz
č.ú. ČNB Praha 1: 73833-011/0710, DIČ: CZ00022179

Srovnávací analýza: domácí (individuální) vzdělávání

květen 2012

Zpracovala: PaedDr. Markéta Pastorová, Mgr. Jitka Altmanová, Mgr. Petr Koubek

Odpovídá: Mgr. Jitka Jarníková

Domácí (individuální) vzdělávání – srovnávací analýza

Obsah

1. Úvod.....	2
2. Situace v ČR.....	4
3. Výsledky srovnávací analýzy.....	5
3.1. Popis tabulky – sumarizace	5
3.2. Zdroje informací	7
4. Závěr.....	8
Příloha č. 1.....	9

1. Úvod

Srovnávací analýza byla zpracována v rámci úkolu Pokusné ověřování individuálního vzdělávání (dále jen POIV) na druhém stupni základní školy. POIV má ověřit, zda je možné rozšířit individuální vzdělávání¹ i na druhý stupeň ZŠ.

Analýza zpracovávala informace jak ze zemí s povinným vzděláváním, tak ze zemí s povinnou školní docházkou:

1. Země s uzákoněným **povinným vzděláváním**. V těchto zemích bylo DV vždy legální alternativou školní docházky. Do této skupiny patří z námi vybraných či oslovených Dánsko, Finsko, Francie, Izrael, Lucembursko, Polsko, Portugalsko, Slovinsko, Velká Británie a Severní Irsko. DV je v těchto zemích legální alternativou pro všechny děti. Rodiče nesou odpovědnost za vzdělávání svých dětí, mají právo i povinnost zvolit pro ně nejvhodnější způsob vzdělávání.
2. Země s uzákoněnou **povinnou školní docházkou**. Možnost DV byla do systému vzdělávání začleněna dodatečně; z námi vybraných či oslovených některá teritoria Austrálie a státy USA, Itálie, Island, Kanada, Maďarsko, Nizozemsko, Nový Zéland, Rakousko, Rusko, Řecko, Slovensko, SRN, Španělsko, Švédsko. Ve většině zemí s povinnou školní docházkou je možnost DV otevřena všem dětem. V některých jen pro specifické skupiny (děti nemocné, handicapované, děti, kterým by docházka do školy dělala značné potíže) na základě posouzení důvodů.

¹ Zákon nazývá „vzdělávání, které se uskutečňuje bez pravidelné účasti ve škole,“ **individuálním vzděláváním** (§ 40 a 41 zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon) ve znění pozdějších předpisů). Pojem **domácí vzdělávání (dále jen DV)**, který užíváme v celém textu, postihuje skutečnost, že výuka není omezena vyhrazeným časem a místem, často probíhá i mimo domov: v přírodě, v muzeu atd. Pojem domácí vzdělávání se vyskytuje v odborné literatuře a užívá se i ve všech námi sledovaných zemích.

Pokud je DV v dané zemi legální, je možné po celou dobu povinné školní docházky, případně povinného vzdělávání. DV je určeno buď pro všechny děti, nebo naopak jen pro některé specificky definované skupiny.

Pro srovnávací analýzu bylo vybráno celkem 27 zemí tak, aby byly zastoupeny jak země Evropské unie (Dánsko, Finsko, Francie, Itálie, Lucembursko, Maďarsko, Nizozemsko, Polsko, Portugalsko, Rakousko, Řecko, Slovensko, Slovinsko, SRN, Španělsko, Švédsko, Velká Británie a Severní Irsko), tak ostatní evropské země (Island, Norsko, Rusko) a země mimoevropské (Austrálie, Kanada, Nový Zéland, USA). Pro potřeby srovnávací analýzy byl vytvořen dotazník (viz Příloha č. 1), který byl rozeslán celkem na 18 kontaktních adres. Další data byla získána z dostupných odborných textů, včetně zahraničních.

2. Situace v ČR

ČR patří mezi země s povinnou školní docházkou.

Od 1. 1. 2005 domácí (individuální) vzdělávání na 1. stupni ZŠ upravuje školský zákon. Zákon řeší organizaci a upravuje podmínky, za nichž je DV umožněno (jakým způsobem se rozhoduje o zařazení dítěte do DV; jaké jsou cíle DV; financování; způsoby hodnocení; kdo je za DV zodpovědný; kdo DV kontroluje). Žáka v domácím (individuálním) vzdělávání na 1. stupni je možné zapsat do kterékoli školy.

V květnu 2007 schválilo MŠMT Vyhlášení pokusného ověřování individuálního vzdělávání na 2. stupni základní školy (POIV; čj. 9587/2007-22).

Školní rok	Počet žáků v POIV
2011/12	101
2010/11	74
2009/10	57
2008/09	38
2007/08	26

3. Výsledky srovnávací analýzy

Následující text sumarizuje informace získané ze srovnávací analýzy. Souhrnná tabulka se zpracovanými daty je součástí srovnávací analýzy (Příloha č. 2).

3.1. Popis tabulky – sumarizace

1. počet zemí a jejich výběr

V tabulce jsou zahrnuty informace z 27 zemí, zejména EU, dalších evropských zemí a zemí mimoevropských.

2. povinné vzdělávání / povinná školní docházka

Povinné vzdělávání je uzákoněno v 11 ze sledovaných zemí, povinná školní docházka v 15, v jedné zemi (Austrálie) se legislativa zemí a teritorií federace liší.

V ČR je uzákoněna povinná školní docházka.

3. zda a jak je DV definováno/zakotveno/legalizováno

DV je uzákoněno v 23 zemích z 27 sledovaných, v jedné zemi (Německo) uzákoněno není, v jedné zemi není definováno (Severní Irsko), v Nizozemí se DV povoluje výjimečně, na Islandu probíhá diskuse o možnosti povolení DV.

V ČR je DV definováno zákonem pod pojmem individuální vzdělávání.

4. věkové kategorie žáků v DV

DV je povoleno po celou dobu povinné školní docházky / povinného vzdělávání, s výjimkou jedné země (Slovensko), kde je povoleno pouze na 1. stupni ZŠ, pro 2. stupeň se připravuje experimentální ověřování.

V ČR je domácí (individuální) vzdělávání povoleno na 1. stupni ZŠ, na 2. stupni probíhá pokusné ověřování individuálního vzdělávání.

5. o zařazení do DV rozhoduje/rozhodují

Nejčastěji o zařazení dítěte do DV rozhodují úřady (9×; místní úřady, školská rada, ministerstvo školství, školský úřad), dále rodiče (6×), školy (3×), oznamovací povinnost pro zákonné zástupce platí v jedné zemi, v jedné zemi škola pouze dohlíží na dodržování zákonných podmínek DV. V ostatních případech nebyla informace uvedena.

V ČR rozhoduje o zařazení žáka do DV ředitel školy na základě žádosti rodičů.

6. další podmínky zařazení do DV

V této kategorii se odpovědi liší, můžeme je pouze vyjmenovat a komentovat²:

- jedna země uplatňuje základní ústavní princip svobodné volby ve způsobech učení se i vyučování;
- v jedné zemi se nekladou žádné požadavky na plnění státního kurikula, „flexi-schooling“ (děti jsou registrovány ve škole, do které chodí jen některé dny, jinak jsou vzdělávány doma);
- v jedné zemi mají rodiče, kteří si nepřejí, aby jejich děti navštěvovaly školu, právo naplňovat školní kurikulum svým způsobem na úrovni ZŠ i SŠ, povinností školy je zajistit několik hodin výuky v domácnosti zdarma;

² Text je výčtem dalších podmínek zařazení dítěte do DV. Konkrétní země zde neuvádíme, neboť podrobný přehled je zpracován v tabulce (Příloha 2).

- v dalších čtyřech zemích je stanoveno, že děti, které jsou vzdělávány jiným účinným způsobem, mají právo na vyjmutí z povinné školní docházky;
- v jedné zemi se doslova uvádí, že rodiče musejí vzdělávat dítě podle schválených vzdělávacích programů;
- v jedné zemi je povinností rodičů umožnit monitorování průběhu DV;
- v jedné zemi má místní školní úřad povinnost ujistit se, zda je dítě adekvátně vzděláváno, a je zplnomocněn k jeho testování;
- v jedné zemi musejí rodiče před začátkem každého školního roku informovat školu o záměru učit dítě doma; žák musí uspět u všech zkoušek, jinak se musí zařadit zpět do školy;
- v jedné zemi musejí děti v DV dosahovat stejných nebo lepších vzdělávacích výsledků, než je průměr dětí ve školách; velmi detailně je zde předepsán obsah domácího vzdělávání, při nedodržení podmínek se rodiče vystavují riziku vyměření vysoké pokuty, případně vězení;
- v jedné zemi rozhoduje o zařazení do DV individuální vzdělávací program a materiálně-technické zabezpečení;
- v jedné zemi požádá při pochybnostech o správnosti výuky dítěte v DV školská rada o inspekci ministerstvo školství v dané provincii;
- v jedné zemi se provádí rigorózní individuální posouzení žádostí; všechny děti ve věku povinné školní docházky musejí být registrované v jedné ze státem uznávaných škol;
- v jedné zemi musejí rodiče každoročně oznámit, že vzdělávají své děti doma a uvést k tomu „pádne důvody“ (ty nejsou blíže definovány);
- ve třech zemích mají právo na vynětí z povinné školní docházky pouze děti nemocné, handicapované, nebo ty, kterým by školní docházka dělala značné obtíže.

Pro srovnání uvádíme legislativní vymezení závazných podmínek DV platné v ČR, jedná se o § 41, odstavec 7 školského zákona:

„(7) Ředitel školy zruší povolení individuálního vzdělávání

- a) pokud nejsou zajištěny dostatečné podmínky ke vzdělávání, zejména podmínky materiální, personální a ochrany zdraví žáka,*
- b) pokud zákonný zástupce neplní podmínky individuálního vzdělávání stanovené tímto zákonem,*
- c) pokud žák na konci druhého pololetí příslušného školního roku neprospěl,*
- d) nelze-li žáka hodnotit způsobem uvedeným v odstavcích 4 a 5 (termíny přezkoušení, pozn. autoři analýzy), nebo*
- e) na žádost zákonného zástupce žáka.“*

7. kdo může být vzdělavatelem v DV

Ve třech zemích není stanoveno (rozhodují výsledky vzdělávání); ve dvou musí mít vzdělavatel kvalifikaci, jako mají pedagogičtí pracovníci daného stupně vzdělávání; z většiny analyzovaných zemí se nepodařilo potřebné informace získat; lze usuzovat, že v těchto zemích není vzdělavatel legislativně vymezen.

V ČR pro 1. stupeň platí § 41, odst. 3c školského zákona: „Ředitel školy IV povolí, pokud osoba, která bude žáka vzdělávat, získala alespoň střední vzdělání s maturitní zkouškou.“ Pro probíhající POIV na 2. stupni ZŠ platí Vyhlášení POIV podle § 171 odst. 1 školského zákona, kde E 2.4.3. uvádí: „Ředitel školy může zařazení žáka do POIV povolit, pokud osoby, které budou žáka vzdělávat, získaly alespoň vysokoškolské vzdělání v bakalářském studijním programu (o výjimkách v odůvodněných případech rozhodne ředitel školy).“

8. kdo zjišťuje výsledky vzdělávání

V 7 zemích pověřený správní úřad / inspekce, v 5 zemích škola, do níž je žák zapsán, ve 2 zemích se kontrola neprovádí, v 1 ji provádí obecní úřad.

V ČR zjišťuje výsledky vzdělávání škola.

9. jak často probíhá ověřování výsledků vzdělávání

V 6 zemích jednou ročně, v 5 méně často (zahrnuje informace typu: „žáci konají postupné zkoušky do dalšího stupně vzdělávání“, „na vyžádání školy se monitorují výsledky“ apod.) a v 1 zemi pololetně.

V ČR probíhá ověřování výsledků vzdělávání 2× ročně.

10. jak se zjišťují výsledky

Ve 3 zemích je formou zkoušky pohovor, ve 3 zemích test (obvykle se testuje státní standard nebo je test sestavován konkrétní školou), ve 2 zemích stanovuje způsob ověření znalostí školská rada nebo jiný subjekt, v 1 zemi se hodnotí portfolio.

V ČR portfolio, písemný test, ústní přezkoušení, pohovor, prezentace.

11. je nějak kontrolován průběh DV (mimo pravidelné zkoušky)

Ve většině zemí (18) se kontroly v průběhu roku neprovádějí. Ve 3 zemích se kontroluje materiální a technické zabezpečení výuky, ve 2 zemích se kontroluje, jak je dítěti umožněna interakce s vrstevníky, v 1 zemi se kontroluje kvalifikovanost výuky, v 1 zemi se požaduje záznam každodenní práce žáka, v 1 zemi může proběhnout neohlášená inspekční návštěva (co se kontroluje, se neuvádí) a v 1 zemi se poskytuje asistence rodičům vzdělávajícím děti doma. Problémy a stížnosti nejdříve řeší tyto orgány první správní instance podle vlastních procesních předpisů.

V ČR se průběh DV nekontroluje.

3.2. Zdroje informací

Dotazník: byl rozeslán na adresy partnerských institucí nebo na veřejně dostupné kontakty v 18 zemích, zpět se vrátilo 9 vyplněných dotazníků. Dále jsme čerpali z textů:

JACKSON, G. – ALLAN, S. Fundamental elements in examining a child's right to education: A study of home education research and regulativ in Australia. In: International Electronic Journal of Elementary Education. Vol. 2, číslo 3, červenec 2010.

KOSTELECKÁ, Y. Domácí vzdělávání, dizertační práce. Praha: Universita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2003. 242 s.

KOSTELECKÁ, Y. Legislativní úprava domácího vzdělávání v zahraničí a její komparace se situací v ČR. In: Pedagogika, ročník 55, 2005, s. 354–367.

Průběžné zprávy o pokusném ověřování individuálního vzdělávání žáků. Materiály projednává GP skupiny II MŠMT a jsou pracovníkům úřadu k dispozici. Zpráva za školní rok 2010–11 dostupná z: <http://www.nuv.cz/file/1>.

REIMER, F. School attendance as a civic duty v. home education as a human right. In: International Electronic Journal of Elementary Education. Vol. 2, číslo 3, červenec 2010. Dostupný z: http://www.iejee.com/3_1_october2010.html

Statistická ročenka. „Výkonové ukazatele 2010/2011“, část C, Základní vzdělávání, tabulka 1.20. Dostupné z: <http://www.uiv.cz/clanek/730/2118>.

4. Závěr

Domácí vzdělávání má své kořeny ve Spojených státech amerických. Dnes je legální ve všech amerických státech po celou dobu školní docházky, včetně střední školy. V západní Evropě je povoleno prakticky ve všech zemích. Ve Velké Británii zákon upravující domácí vzdělávání doslova uvádí, že „povinné je vzdělání, nikoli škola“, rodiče nemusejí žádat o svolení učít své děti doma, ani se nemusejí registrovat při některé škole. Naopak v SRN není DV až na přísně prověřované výjimky zákonem povoleno.

Ve sledovaných zemích, kde je DV povoleno, s výjimkou Slovenska, platí toto povolení pro celou dobu povinné školní docházky / povinného vzdělávání.

Domácí (individuální) vzdělávání umožňuje skupině dětí dosahovat vzdělávací cíle základního vzdělávání jinou cestou. Umožní využít kapacitu konkrétního jedince, reaguje na individuální potřeby.

Na základě této srovnávací analýzy je možné doporučit zakotvení domácího (individuálního) vzdělávání žáků 2. stupně ZŠ ve školském zákoně.

Příloha č. 1

A request concerning „home education“ in selected countries; letter from the 1st March 2012.
National Institute of Education, Prague.

2 pages.

A List of 11 Questions

Note: Please, answer following question using MS Word „Forms“ you'll find next to each question. Thank you!

1. Your School System defines:

(choose **1** given possibility)

- **Compulsory Education**
- **Compulsory School Attendance**

2. Home Education is determined in:

- **A School Act**
- **Other Act or less general regulation**
- **It isn't at all**

3. **How old Children/pupils** are obtained a possibility to choose home education?

4. **What institution** (if any) arbitrates a child/pupil registration in home education?

5. Are there any **legal conditions** to be judged within a child's/pupil's registration?

6. Are there obligatory conditions concerning **the educator(s)** of a child/pupil in home education? Specify:

7. What institution is in charge of **evaluation of home education**?

8. **How often** do they provide such evaluation?

9. **What instruments** do they use to evaluate home education?

(choose 1 or more of given possibilities)

- **Written testing**
- **Spoken testing**
- **Pupil's learning portfolio or presentation of work done by home education**
- **Other manners (please specify)**
- **It isn't evaluating at all**

10. Do schools legally **screen a progression of home education** besides regular evaluation?

- **Yes**
- **No**

11. If yes, please **specify how they realize this screening** (by quoting your law):

Thank you for your time and expertise given to us by fulfilling of this Questionnaire. Hopefully it helps our authorities to decide a question of home education in the best interest of children.

Please, send us your answers by return.

Yours sincerely,

National Institute of Education, Prague, Czech Republic

www.nuv.cz

contact:

marketa.pastorova@nuv.cz

petr.koubek@nuv.cz